

EDUCATIONE

Annales Ekolü Çerçevesinde Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarih Konularının İncelenmesi
Examination of History Subjects in Social Studies Course Books within the Framework of the Annales School

Yazar Bilgisi/ Author Information

Seda YILMAZ ALPASLAN

 Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye, seda__alpaslan@hotmail.com

Makale Bilgisi/ Article Info

Makale Türü/ Article Type : İnceleme Makalesi / Review Article
Geliş Tarihi/ Received : 24.09.2024
Kabul Tarihi /Accepted : 26.12.2024
Yayın Tarihi/Published : 30.12.2024

Atıf / Cite

Yılmaz Alpaslan, S. (2024). Annales Ekolü çerçevesinde sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının incelenmesi. *EDUCATIONE*, 3(2), 133-163.

Özet

Bu araştırmada 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının 20. yüzyıl tarih yazımına yön veren Annales Ekolü çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, nitel araştırma modeli ile tasarlanmış, doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda maarif modeline göre hazırlanmış ve Korza Yayıncılığa ait 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, Anadol Yayıncılığa ait 5. ve 6. Sosyal Bilgiler ders kitapları ile Eğitim Yayıncılık ve Matbaacılığa ait 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının Annales Ekolü çerçevesinde coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, psikoloji, felsefe, hukuk ve edebiyat gibi sosyal bilimler ile ilişkili olarak ele alınıp alınmadığı incelenmiş, söz konusu sosyal bilimlerle ilgili bulunan ilişkilendirmeler tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının ağırlıklı olarak arkeoloji, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, edebiyat, sanat tarihi, siyaset bilimi ile ilişkilendirilerek aktarıldığı bunun yanı sıra din, felsefe ve psikoloji bilimleri ile kısmen ilişkilendirme yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Bilgiler, Ders Kitapları, Annales Ekolü*

Abstract

This research aims to examine the history topics in the 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks within the framework of the Annales School, which has shaped 20th century historiography. The research was designed with a qualitative research model and the document review method was used. In this context, it was examined whether the history topics in the 5th grade Social Studies textbook prepared according to the Maarif model and belonging to Korza Publishing, the 5th and 6th Social Studies textbooks belonging to Anadol Publishing and the 7th grade Social Studies textbooks belonging to Eğitim Publishing and Printing were addressed in relation to social sciences such as geography, economy, sociology, anthropology, archeology, psychology, philosophy, law and literature within the framework of the Annales School, and the associations found with the social sciences in question were determined. As a result of the research, it was determined that the history topics in the 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks were mainly conveyed by associating them with archeology, geography, sociology, anthropology, economics, literature, art history and political science, and also partially associated with religion, philosophy and psychology.

Keywords: *Social Studies, Textbooks, Annales School*

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

When it comes to Social Studies, one of the first social sciences that comes to mind is history. History, which was first accepted as a professional science in the 19th century, experienced significant changes in the scope of its research in the 20th century, and historians focused on masses instead of individuals. Instead of the largely politically focused science of History, searches for new and more comprehensive approaches began. At this point, what the Annales School essentially advocated was that studies in the field of history should not be limited to the political framework, but should be carried out under the guidance and cooperation of other social sciences. In this study, it was examined whether the history topics in the 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks were addressed within the framework of the Annales School. In this context, answers were sought to the following sub-problems:

-Are the history topics in the 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks addressed in relation to social sciences such as geography, economy, sociology, anthropology, archaeology, psychology, philosophy, law, religion, art and literature?

Method

The research was conducted using the qualitative research method. Since the aim here is to examine the history topics in social studies textbooks within the framework of the Annales school, the document review method was used.

The universe of the research is the 5th, 6th and 7th grade textbooks approved by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline to be taught in the second stage of primary school. The sample of the research was determined by the easily accessible sampling method. Since the researcher can choose a sample that is close and not difficult to reach in the easily accessible sampling, this situation also provides speed and convenience to the research (Yıldırım & Şimşek, 2018). Accordingly, the Social Studies textbooks that the researcher has at hand were examined. The 5th grade Social Studies textbook prepared according to the maarif model in the 2024-2025 academic year and published by Korza Publishing, the 5th grade Social Studies textbook published by Anadol Publishing and accepted as a textbook by the Ministry of National Education for 5 (five) years as of the 2018-2019 academic year, the 6th grade Social Studies textbook also published by Anadol Publishing and accepted as a textbook by the Ministry of National Education for 5 (five) years as of the 2020-2021 academic year, and the 7th grade Social Studies textbook published by Eğitim Publishing Printing and accepted as a textbook by the Ministry of National Education for 5 (five) years as of the 2019-2020 academic year were taken as samples.

The researcher obtained the 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks, which constitute the data of the study, from a private school where he previously worked in Bahçelievler district of Istanbul province, and the 5th grade Social Studies textbook prepared in the Maarif model from a state school in İzmit district of Kocaeli province where he conducted his doctoral research. The address eba.gov.tr can be used to access the new Social Studies textbook prepared in the Maarif model.

Findings

As a result of the analysis, it was seen that when covering history topics in the 5th grade Social Studies textbook prepared according to the maarif model, archeology, geography, anthropology, sociology,

economy, art history, politics, law, religion, and literature were utilized; when covering history topics in the 5th grade Social Studies textbook, geography, politics, archeology, sociology, anthropology, economy, law, and literature were utilized; when covering history topics in the 6th grade Social Studies textbook, geography, sociology, anthropology, economy, religion, philosophy, politics, and literature were utilized; when covering history topics in the 7th grade Social Studies textbook, politics, geography, economy, sociology, law, anthropology, and literature were utilized.

Results and Discussion

As a result of the research, it was determined that the history topics in the 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks were mainly conveyed by associating them with geography, sociology, anthropology, economics, literature and political science, and that there were partial associations with religion and philosophy, and no associations with psychology. Bicford (2013) emphasized the importance of an interdisciplinary approach in teaching historical topics in his study. Sohan Friedrich Herbart, an important name in the field of education, stated that teachers should associate historical topics with literature while teaching them in the early 19th century (Doğanay, 2003, p.36). Ulusoy and Gülüm (2009) claimed in their study that using visual materials such as maps would be more effective than written materials when teaching history and geography topics.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze Sosyal Bilgiler ile ilgili birçok tanım yapıldığı görülmektedir. Sosyal Bilgileri tanımlayanlar arasında ilk isimlerden biri olan Wesley Sosyal Bilgileri, sosyal bilimlerin pedagojik olarak basitleştirilmiş versiyonu şeklinde ifade etmiştir (Özmen, 2015). Sosyal Bilgiler eğitimi alanında uluslararası düzeyde en önemli kuruluşlardan biri olan ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS)'ne göre Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerin disiplinler arası bir anlayışla ve vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak amacıyla ortaya çıkmış bir çalışma alanıdır. Belirli bir okul programı içinde antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, doğa bilimleri vb. pedagojik düzeye uygun ve birbiriyle bağlantılı bir şekilde sistematik olarak aktarılır (Kılıçoğlu, 2015).

2005 yılında açıklanan öğretim programında ise Sosyal Bilgilerin tanımı şöyledir: “Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk, gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite veya tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (MEB, 2005).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018’de yayımlanan programda Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenim Programı’nın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar sıralanırken “Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında tarih, coğrafya, ekonomi, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir” demektedir (MEB, 2018).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında 2024 yılında hazırlanan son programda Sosyal Bilgiler ile ilgili olarak şu ifadeye yer verilmiştir: “Sosyal Bilgiler doğası gereği tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, arkeoloji, antropoloji, ekonomi, hukuk, siyaset gibi bilim alanlarının ürettiği bilgilerin işe koşulduğu bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan programın içeriği toplumsal faaliyetlerin yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte incelendiği disiplinler arası bir yapıda hazırlanmıştır.” (MEB, 2024).

Sosyal Bilgiler denilince akla ilk gelen sosyal bilimlerden birisi tarihtir. Geçmişini bilen ve bundan ders çıkaran bireyler, Sosyal Bilgilerin de amacına uygun olarak, geleceğini de nitelikli bir şekilde tasarlayabilir. İlk kez 19. Yüzyılda profesyonel bir bilim olarak

kabul edilen tarihin 20. yüzyıla gelindiğinde araştırmalarının kapsamında önemli değişiklikler meydana gelmiş, tarihinin ilgisi bireyden kitlelere, insanların kaderini değiştiren temel yapısal dönüşümlere kaymıştır (Tosh, 2005). Yüzyılın başında akademik tarihin hala siyasi tarihe odaklanmış olmasını bizzat tarihçilerin kendisi eleştirmiş, yeni ve daha kapsamlı bir yaklaşım için adımlar atılmaya başlanmıştır.

Bu yolda en güzel adım Fransa'da atılmış, Orta Çağ uzmanı Marc Bloch ve 16. yüzyıl konularında uzmanlaşmış Lucien Febvre 1929 yılında Annales adını verdikleri bir tarih dergisi çıkartmışlardır (Tosh, 2005; Braudel, 2020). Annales çatısı altında toplanan tarihçiler kendilerinin bir "ekol"ü değil de tarih yazımına yeni bir bakış açısı getiren bir "ruh" olarak ifade etmeyi tercih etmişlerdir (Iggers, 2003). Onlar tarihçilerden başta sosyal bilimler (iktisat, sosyoloji, sosyal psikoloji, coğrafya vs.) olmak üzere diğer disiplinlerden neler öğrenebileceklerinin farkına varmalarını istemiş ve bu anlamda Annales Ekolü tarihçileri tarihin içeriği ve metodolojisini daha kapsamlı hale getirmek için çabalamışlardır (Tosh, 2005). Çünkü Annales ekolünde toplumun yaşadığı coğrafyanın, sosyal ve kültürel hayatının, ekonomik faaliyetlerinin de tarihsel perspektifle ortaya çıkarılması gerekmektedir. Annales Ekolü'nün özü itibarıyla savunduğu şey, tarih alanında yapılan çalışmaların sadece siyasal çerçevede sınırlı kalmayıp, diğer sosyal bilimlerin rehberliğinde ve iş birliği ile yürütülmesidir.

Tarihin aydınlatılmasına yardımcı olan sosyal bilimlerden biri arkeolojidir. Arkeoloji bilimi, geçmişteki kültür ve uygarlıkları somut kalıntılarla inceleyip, yorumlayan bilimdir (TÜBİTAK, t.y.). Bir diğeri coğrafyadır. Coğrafya, dünyadaki doğal ve beşerî unsurların dağılımını, yayılışını ve karşılıklı etkileşimini bir mekân dahilinde inceleyen bilimdir (TÜBİTAK, t.y.). Edebiyat ise düşünülen, kurgulanan ve hissedilen şeylerin estetik bir kaygıyla anlatılmasıdır (TÜBİTAK, t.y.). Sosyoloji, en genel ifadeyle toplumsal yapıyı, toplumsal işleyişi, toplum-insan ilişkilerinin inceleyen bir sosyal bilimdir (TÜBİTAK, t.y.). Disiplinler arası yaklaşıma en uygun bilimlerden biri olan antropoloji, insanı hem fiziksel ve biyolojik hem de sosyal ve kültürel anlamda inceler (TÜBİTAK, t.y.). Hukuk, insanların bir arada yaşayabilmesini sağlayan, insanın insanla ve insanın devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür (TÜBİTAK, t.y.). Ekonomi, insanların üretim faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan unsurları inceleyen bilim dalıdır (TÜBİTAK, t.y.). Din, insanların inanışlarını ve bu çerçevedeki uygulamalarını inceler (TÜBİTAK, t.y.). Felsefe, sorguya ve eleştiriye dayalı sistematik bir düşünme biçimidir (TÜBİTAK, t.y.). Psikoloji ise insan davranışlarını ve zihinsel süreçlerini anlamaya çalışan bir sosyal bilimdir (TÜBİTAK, t.y.). Sanat tarihi, geçmişten günümüze kadar olan süreçte insanlığın ortaya

koyduğu sanat eserlerini biçim, üslup, tarz kapsamında inceleyen bilim dalıdır (Gültekin, 2009).

Sosyal bilimleri çatısı altında toplayan Sosyal Bilgilerin bir ders olarak ilk ortaya çıkışı Amerika Birleşik Devletleri'nde olmuştur ve ABD Sosyal Bilgiler öğretim programında tarih konuları ağırlıklı olarak yer almaktadır (Kan, 2010). Zamanla bu durum değişmiş, program diğer sosyal bilimlere de en az tarih kadar yer ayırmıştır (Doğanay, 2008).

Türkiye'de ise Sosyal Bilgilerin içeriğindeki dersler Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1926, 1946, 1948 programlarında) tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri şeklinde ayrı ayrı verilmiş, 1962 yılı ilkokul programında bu dersler "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi adı altında birleştirilmiştir (Çoban ve Akşit, 2008; Yalçın ve Akhan, 2019; Ambarlı, 2010; Tay, 2017; Koçoğlu ve Aydın, 2017; Sağdıç, 2019; Kalaycı ve Baysal, 2020). 1968 yılında hazırlanan ilkokul programında söz konusu dersler Sosyal Bilgiler adını almıştır (Çoban ve Akşit, 2008; Yalçın ve Akhan, 2019; Ambarlı, 2010; Tay, 2017; Koçoğlu ve Aydın, 2017; Kalaycı ve Baysal, 2020; Sözen ve Ada, 2018; Turan, 2019). Ortaokullarda ise 1971 programıyla Sosyal Bilgiler adı görülmektedir (Öcal ve Yakar, 2015; Sağdıç, 2019). 1985-1986 eğitim öğretim yılında ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi, Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi şeklinde tekrar ayrılmış ve 1997 yılında ikinci kez Sosyal Bilgiler adını alarak günümüzde de aynı isimle 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulmaktadır (Sağdıç, 2019; Kalaycı ve Baysal, 2020).

Eğitim ve öğretimin planlı ve programlı sunulmasında öğretim programları önemlidir. Değişen ve gelişen dünyada öğretim programlarının güncellenmesi kaçınılmaz olmuştur. Cumhuriyetten günümüze kadar hem ders düzeylerinde hem de ilkokul, ortaokul ve lise olarak daha genel kapsamlarda öğretim programları hazırlanmış ve uygulanmıştır (Çoban ve Akşit, 2008; Sözen ve Ada, 2018; Tay, 2017; Koçoğlu ve Aydın, 2017; Sönmez ve Kılıçoğlu, 2016; Topkaya ve Coşkun, 2016; Kalaycı ve Baysal, 2020). Sosyal Bilgiler programı da o zamandan günümüze kadar belirli yıllarda revize edilmiştir. En son 2024 yılında Sosyal Bilgiler öğretim programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında güncellenmiştir.

Öğretim programında yer alan içeriklerin, amaçların ve hedeflerin öğrencilere aktarılmasında en önemli araçlardan biri ders kitaplarıdır (Baş, 2003; Arslan & Özpinar, 2009; Demir & Atasoy, 2018; Haçat & Demir, 2020; Karagözoğlu, 2020; Yalçın & Güleç, 2022; Keleş & Beldağ, 2022; EBSAM, 2024; Akçay & Palaz, 2024; Erbudak, 2024). Ayrıca ders kitapları öğrenme öğretme sürecinin işleminde bir kılavuz görevi görür.

Literatür incelendiğinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarının farklı açılardan incelendiği görülmüştür. Karagözoğlu (2020) çalışmasında ders kitaplarını öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri kapsamında incelemiştir. Akçay ve Palaz Sosyal Bilgiler ders kitaplarını yenilikçi düşünce becerisi bağlamında değerlendirmiştir. Haçat ve Demir (2020) değerler açısından Sosyal Bilgiler ders kitabını ele almıştır. Baş (2020) Sosyal Bilgiler ders kitabında sanat kavramına ve sanat içerikli konulara ne düzeyde yer verildiğini tespit etmeye çalışmıştır. Kaçar ve Bulut (2020) Sosyal Bilgiler ders kitaplarını coğrafya kavramları bağlamında değerlendirmiştir. Aktaş vd. (2021) Sosyal Bilgiler ders kitaplarını küresel sorunlar bağlamında Türkiye-Fransa karşılaştırması yaparak ele almıştır. Batmaz ve Yurtbakan (2022) kültürel miras unsurları açısından Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. Yalçın ve Güleç (2022) Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kültür ve miras öğrenme alanında yer alan değerler açısından incelemiştir. Keleş ve Beldağ (2022) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değerine ne düzeyde yer verildiğini tespit etmeye çalışmıştır. Erbudak (2024) çalışmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarını tarih bilimi açısından genel çerçevede değerlendirmiştir. Üztemur vd. (2021) müzeler ve tarihi mekanların Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ne düzeyde yer aldığını incelemiştir. Dolmaz ve Metin (2021) Sosyal Bilgiler ders kitaplarını tarih konularının ele alınışını, kazanımlarla ilişkisini ve tarih konuları ile öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin ve becerilerin neler olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Gülersoy (2013), ideal ders kitabının nasıl olması gerektiğine yönelik gerçekleştirdiği çalışmasında ders kitaplarının güncel, öğrenci odaklı olmasını belirtirken, toplumun gerçek sorunlarını yansıtması, tarih ünitelerinde savaş tarihinden başka toplumsal tarihin de işlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Toplumsal tarihin açığa çıkarılması, bireyleri yaşadıkları topluma karşı duyarlı kılmakta, onları topluma derinden bağlamakta, mirasına, kültürüne, değerlerine sahip çıkan bilinçli vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamaktadır (Sertkaya, 2010; Ulusoy, 2010; Gürel & Çetin, 2018; Dolmaz & Metin, 2021). Tarih ünitelerinde savaş tarihi dışında toplumun ortak geçmişinin diğer sosyal bilimler bağlamında ortaya konması yeni programın amaçlarına da uygundur.

Bugüne kadar Sosyal Bilgiler ders kitapları ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Ancak Annales Ekolü kapsamında Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının incelenmesi ile ilgili daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konuları Annales ekolü kapsamında incelendiğinden literatüre bu kapsamda katkı yapması önem arz etmektedir. Buradan hareketle Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konuları Annales Ekolü çerçevesinde incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının Annales Ekolü çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda “5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konuları coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, psikoloji, felsefe, hukuk, din, sanat ve edebiyat gibi sosyal bilimlerle ilişkili olarak ele alınmış mıdır?” sorusuna yanıt aranmış, kitaplarda yer alan tarih konularının coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, sanat tarihi, psikoloji, felsefe, hukuk ve edebiyat gibi sosyal bilimlerle ilişkili olarak ele alınıp alınmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle oluşturulmuştur. Nitel araştırma “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği” araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Burada amaç Annales ekolü çerçevesinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının incelenmesi olduğundan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda dokümanlar, gözlem veya görüşme yapmadan veriye ulaşılmasını sağlayan kaynaklar olduğundan aynı zamanda araştırmacıya zaman ve para tasarrufu sağlar (Demir & Atasoy, 2018).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ilköğretim ikinci kademedeki okutulmak üzere onaylanmış 5., 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarıdır.

Araştırmanın örnekleme yöntemi ise kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir örneklemede araştırmacı yakın ve erişilmesi zor olmayan örnekleme tercih edebildiği için bu durum araştırmaya da hız ve kolaylık sağlar (Yıldırım & Şimşek, 2018). Buna göre araştırmacının elinde hazır bulunan Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. 2024-2025 eğitim öğretim yılında maarif modeline göre hazırlanmış ve Korza Yayıncılık tarafından basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, Anadolu Yayıncılık tarafından basılan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018-2019 öğretim yılı itibarıyla 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, yine Anadolu yayıncılık tarafından basılan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2020-2021 yılı itibarıyla 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen 6.

sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve Eğitim Yayıncılık Matbaacılık tarafından basılan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2019-2020 öğretim yılı itibarıyla 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı örneklem olarak alınmıştır.

Verilerin Toplaması

Araştırmanın verilerini oluşturan 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını araştırmacı daha önce İstanbul ili Bahçelievler ilçesinde görev yaptığı özel okuldan, maarif modelinde hazırlanan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını da doktora araştırmasını yürüttüğü Kocaeli ili İzmit ilçesindeki devlet okulundan temin etmiştir. Maarif modelde hazırlanan yeni Sosyal Bilgiler ders kitabına eba.gow.tr adresi üzerinden online olarak da ulaşım sağlanmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerini oluşturan 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konuları araştırmanın amacına uygun olarak betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu doğrultuda ders kitapları içerisinde yer alan tarih konuları tek tek incelenmiş, anlatımda sosyal bilimlerden yararlanılması ölçütü dikkate alınarak, konuların coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, sanat tarihi, psikoloji, felsefe, hukuk, siyaset ve edebiyat gibi sosyal bilimlerle ilişkileri belirlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih konularının işlenişinde hangi sosyal bilimlerden yararlandığına ilişkin bulgular verilmiştir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ile İlgili Bulgular

Tablo 1’de maarif modelde hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları ele alınırken yararlanan sosyal bilimler verilmiştir.

Tablo 1

5. Sınıf (Maarif Model) Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler

Ders Kitapları	Sosyal Bilimler	Frekans
5. Sınıf (Maarif Model)	Arkeoloji (25), Coğrafya (20), Antropoloji (11), Sosyoloji (10), Ekonomi (10), Sanat Tarihi (5), Siyaset (4), Hukuk (2), Din (1), Edebiyat (1)	88

Tablo 1 incelendiğinde 5. Sınıf (maarif model) Sosyal Bilgiler ders kitabında tarih konuları ele alınırken arkeolojiden 25, coğrafyadan 20, antropolojiden 11, sosyolojiden 10, ekonomiden 10, sanat tarihinden 5, siyasetten 4, hukuktan 2, din ve edebiyattan 1'er kez yararlanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre en çok arkeolojiden yararlandığı, onu da coğrafya, antropoloji, sosyoloji ve ekonominin takip ettiği açıktır. Kazı bilimi olarak arkeolojiden yararlandığına dair ifadelerden bazıları şöyledir;

"...Çatalhöyük'teki kazıda 8 bin 600 yıllık ekmek bulundu. Çatalhöyük'te fırın yapısı keşfedildi... Kazı heyeti başkanı 'fırının köşesindeki küçük, yuvarlak ve süngerimsi bir buluntuya rastlandı...Bugüne kadar böyle bir örnek yok' açıklamasında bulundu..."

"...Kültepe'de yapılan kazılarda Asurlu tüccarların ticari yazışmalarını belgeleyen 20 binin üzerinde çivi yazılı tablet bulunmuştur. Bu tabletler Anadolu'da bilinen ilk yazılı tablet örnekleridir."

Aşağıdaki örneklerde verilenlere bakıldığında geçmişteki insanların yaşayışları, davranışları ve faaliyetleri açıklanırken arkeoloji, antropoloji, sosyoloji ve ekonomi biliminden yararlandığı açıktır.

"Çatalhöyük'te yaşayan insanlar; yabani buğday, ekmeklik buğday, arpa, baklagiller ve mercimek gibi ürünleri ekip, hasat ederek tarımsal üretim yapmışlar. Sığırı evcilleştirmiş... balıkçılık yapmışlar."

"... Bu kalıntılar Çayönü'nde yaşayan insanların bitkilerden yiyecek olarak yararlanmalarının yanı sıra lifli olanlarından da örgü örmede faydalandıklarını göstermektedir."

"...Hacılar'da yerleşme zamanla değişime uğramış, MÖ 3000 yıllarında bölgenin etrafı savunma duvarlarıyla çevrilmiştir."

"... Çatalhöyük'te yaşayan insanlar evlerini kerpiçten yapmışlar... Duvarlar sıvalıdır ve sıva üzeri beyaza boyandıktan sonra resimler yapılmıştır. Bunların yanında rölyef (kabartma) halinde insan ve hayvan figürleri de görülmektedir."

Coğrafya bilimi ile ilişkili olarak çok sayıda haritaya ve konum bilgisine yer verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir;

Şekil 1

Anadolu'daki İlk Yerleşim yerleri¹

“...Hititlerin başkenti günümüzde Boğazköy (Çorum) yakınlarında bulunan Hattuşa’dır. Hititler Anadolu’nun büyük bir kısmına hâkim olmuş; sınırlarını Mezopotamya’nın kuzeyi ve Suriye’ye kadar genişletmişlerdir.”

Kültürel miras kapsamında heykeller ve tümülüslerden, kutsal kaya oyuntularından bahsedilmesi nedeniyle sanat tarihi ve antropolojiden yararlandığı anlaşılan örnekler verilirken konum bilgisinin de belirtilmesi ve kazı çalışmaları ile açığa çıkarılan alanlardan dolayı coğrafya ve arkeoloji biliminden de yararlandığını gösteren ifadeler şöyledir;

“Adıyaman ili Kahta ilçesi sınırları içinde bulunan, yüksekliği 10 m’yi bulan heykelleri, metrelerce uzunluktaki kitabeleriyle Kommagene Krallığı’nın kutsal alanı... Nemrut Dağı’nda görkemli bir anıt mezar ve mezar odasının üzerinde kırma taşlardan bir tümülüs vardır...”

“... Göreme Vadisi ve çevresinde Bizans sanatının örneklerini taşıyan, kayaya oyulmuş kutsal alanlar bulunmaktadır...”

Göbekli Tepe ile ilgili kazı çalışmalarından elde edilenler, konum bilgisi, inanış gibi unsurlar verildiğinden arkeoloji, coğrafya, din, antropoloji ve sosyoloji bilimlerinden yararlandığını gösteren ifadeler şöyledir;

¹ 5. Sınıf (Maarif Model) Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, s. 111’den alınmıştır.

“Göbeklitepe; Şanlıurfa’nın 20 km kuzeydoğusundaki Örencik köyü yakınlarında, yaklaşık 300 m çapında, 15 m yüksekliğinde yer almaktadır... 12 bin yıl önce avcı ve toplayıcı yaşam tarzı süren insanlar tarafından inşa edilen Göbeklitepe, tarihte bilinen ilk inanç merkezidir.”

“Göbeklitepe’den çıkarılan aslan, boğa, tilki, turna, yılan, insan tasvirleri ve özel figürlerin olduğu dikili taşlar... bu dikili taşlar, Göbeklitepe’nin yaklaşık 500 m kuzeyinde bulunan taş ocağında “T” şekli verilerek tek parça halinde tapınak alanına getirilmiştir.”

“Göbeklitepe’de insanlar yaşam sürmemiştir. Başka yerlerde yaşayarak Göbeklitepe’yi ziyaret için gelmişlerdir... Yılın belirli döneminde kısa süreli buraya gelmiş, tapınma eylemi bitinceye kadar burada kalmış ve yaşadıkları yerlere dönmüşlerdir.”

Çivi yazısının kullanım alanları ile ilgili verilen açıklamada edebiyat, siyaset ve hukuk bilimlerine değinildiği anlaşılmaktadır. Buna göre örnek ifadeler şöyledir;

“...Gılgamış Destanı kil tabletlere yazılmış ilk edebi eserlerden biridir. Kil tabletler ayrıca krallığa ait ferman, antlaşma veya kanunlar için de kullanılmıştır...Urugakina’nın hazırlattığı kanunlar, tarihteki ilk yazılı kanunlar olmuş ve tabletleri günümüze kadar ulaşmıştır.”

Tablo 2’de 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları ele alınırken yararlanılan sosyal bilimler verilmiştir.

Tablo 2

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler

Ders Kitapları	Sosyal Bilimler	Frekans
5. Sınıf	Coğrafya (9), Arkeoloji (8), Sanat Tarihi (8), Antropoloji (8), Sosyoloji (5), Siyaset (3), Din (3), Hukuk (1), Ekonomi (1), Edebiyat (1)	44

Tablo 2 incelendiğinde 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konuları ele alınırken, coğrafyadan 9, arkeolojiden 8, sanat tarihinden 8, antropolojiden 8, sosyolojiden 5, siyaset ve dinden 3, ekonomiden, hukuktan ve edebiyattan 1’er kez yararlanıldığı tespit edilmiştir. Burada en çok coğrafyadan yararlanıldığı onu da arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji ve sosyolojinin takip ettiği açıktır. Buna göre Hititlerin mekânsal olarak nerede kurulduğu belirten bir açıklama tespit edilmiştir. Bu anlamda coğrafya bilimi ile ilişkilendirme yapılan ifade şöyledir;

“Anadolu’nun ilk uygarlıklarından biri olan Hititler, İç Anadolu’da Kızılırmak Nehri çevresinde kurulmuştur. “

Kazı bilimi olarak arkeolojiden yararlandığını gösteren örnek şöyledir;

“...Antlaşma metnini içeren kil tablet 1906 yılında Boğazköy’de yapılan kazılar sonucu bulunmuştur.”

Sanat tarihi, arkeoloji ve sosyoloji bilimlerini kapsayacak şekilde tarihte bilinen ilk Türk halısı ile ilgili ifade şöyledir;

“Orta Asya Türkleri döneminden beri Türkler halıcılık sanatıyla ilgilenmişlerdir. Ülkemizde halı yapımında genellikle doğal kök boyalar kullanılır... Tarihte bilinen ilk Türk halısı M.Ö 3. yy’dan kaldığı tahmin edilen Pazırık Halısı’dır...”

Toplumsal yapıyı ve insan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı olan Sosyolojiden yararlandığını gösteren ifade örneği şöyledir;

“Geçmişte insanlar sadece haftanın belirli günlerinde kurulan mahalle pazarlarından alışveriş yaparlardı... Günümüzde insanların önemli bir kısmı, alışveriş yapmak için her zaman açık olan çarşılarla ve alışveriş merkezlerine de gitmektedir.”

Devlet yönetimi ile ilgili olarak siyaset biliminden yararlandığını gösteren ifade örneği şöyledir;

“Hititlerde devlet yönetiminde önemli işlerin karara bağlandığı bir meclis bulunmaktaydı. Bu meclise Pankuş adı verilirdi.”

Geçmişteki ekonomik faaliyetleri gösteren bir açıklama olması dolayısıyla ekonomi biliminden yararlandığı açıktır. Örnek ifade şöyledir;

“Lidyalılar parayı icat eden uygarlıktır. Paranın icadı, ticari hayatta kullanılan takas (değiş-tokuş) usulünü sona erdirmiştir. Tarihteki ilk ticaret yolu olan Kral Yolu’nun bir kısmını inşa etmişlerdir...”

İnanışlarla ilgili olduğu için din bilimi, sosyoloji ve antropolojiden yararlandığını gösteren ifade örneği şöyledir;

“Friglerin çok tanrılı bir din anlayışları vardı. Kibele, Friglerin en büyük toprak ve bereket tanrıçasıdır. “

Kanunlar ve devletin idaresinde uyulması gereken kurallar ile ilgili bir örnek olarak hukuktan ve siyasetten yararlandığını gösteren ifade şöyledir;

“Hammurabi, tarihte ilk anayasa olarak kabul edilen Hammurabi Yasaları’nı yapmıştır...”

Gelenek, görenek, davranış, beslenme biçimi açısından insan faaliyetlerine yönelik bir ifade olması dolayısıyla sosyoloji ve antropolojiden yararlandığını gösteren ifadelerden bazıları şöyledir;

“Kültürel unsurlarımızdan biri de yemeklerimizdir. Et yemekleri ve hamur işleri Türk mutfağının temelini oluşturur... Türk mutfağında genelde sulu yemekler yapılır. Başlangıç olarak Türk mutfağı tercih edilir. Yemekten hemen sonra tatlı tüketilir. Aile üyeleri yer sofrası etrafında toplanır...”

“Horon, Karadeniz yöresine ait olan ve genellikle kemençe müziği eşliğinde oynanan bir halk oyunudur. Hızlı hareketlerle oynanan horonun Karadeniz’in dalgalı denizini ve yaşama şartları zor doğasını yansıttığı bilinir. Horon el ele tutuşarak bir sıra şeklinde ya da halka oluşturularak oynanabilir.”

Bilim insanlarının hayatı edebiyatın bir türü olan biyografi kullanılarak verilmiştir. Dolayısıyla konu anlatılırken edebiyattan yararlandığını gösteren ifade şöyledir;

“Einstein, 1879 yılında Almanya’da dünyaya gelmiştir... Fen bilimleri ve matematik derslerinde başarılı ancak diğer derslerde başarısız bir öğrenciydi... Çalışmayı, yeni bilgiler öğrenmeyi, gözlem ve araştırma yapmayı çok seven biridir. 1921 yılında Nobel Fizik Ödülü’nü kazanmıştır. 1955 yılında hayatını kaybetmiştir.”

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ile İlgili Sonuçlar

Tablo 3’te 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları ele alınırken yararlanılan sosyal bilimler verilmiştir.

Tablo 3

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler

Ders Kitapları	Sosyal Bilimler	Frekans
6. Sınıf	Coğrafya (16), Sanat tarihi (16), Edebiyat (13), Arkeoloji (5), Sosyoloji (4), Antropoloji (3), Ekonomi (2), Din (2), Siyaset (1), Felsefe (1)	63

Tablo 3 incelendiğinde 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konuları ele alınırken, coğrafyadan 16, sanat tarihinden 16, edebiyattan 13, arkeolojiden 5, sosyolojiden 4, antropolojiden 3, ekonomiden 2, dinden 2, siyasetten ve felsefeden 1’er kez yararlandığı görülmektedir. Bu bölümde en çok coğrafya, sanat tarihi, edebiyattan yararlandığı açıktır.

Konum, yer şekilleri özellikleri, iklim gibi özelliklerden bahsedilmesinden dolayı coğrafyadan yararlanıldığını gösteren ifadeler şöyledir;

“Türklerin ilk ana yurdu Orta Asya olarak bilinmektedir. Türkler, doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, güneyde Hindukuş Dağları ve Karanlık Dağları, kuzeyde ise Sibiryaya kadar uzanan coğrafi alanda devletler kurarak yaşamıştır.”

“Orta Asya, karasal iklimin hâkim olduğu ve dağlarla çevrili bir bölgedir. Bu bölge, geniş düzlükler ve yüksek platolardan oluşmaktadır. Bu bölgede sert karasal iklim özelliklerinin görülmesi ve bozkır alanların hâkim olması Türklerin yaşayışı ve ekonomik faaliyetleri üzerinde etkiliydi.”

İçerik olarak sözlükten bahsetmesi ve Oktay Sinanoğlu ile ilgili biyografiye yer verilmesinden dolayı edebiyattan yararlanıldığını gösteren ifadeler şöyledir;

“Dîvânü lugâti't-Türk Dîvânü lugâti't-Türk, Araplara Türkçe öğretmek amacıyla Kâşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır. Büyük Türkçe Sözlük anlamına gelmektedir. Bu eser yalnızca bir sözlük değil aynı zamanda Türk tarihinin en zengin bilgi kaynaklarından biridir.”

“Oktay Sinanoğlu (1935-2015), ünlü kimya mühendisi ve moleküler biyologdur... Dünyada yeni kurulmaya başlanan moleküler biyoloji dalının ilk profesörlerinden biri olmuştur. Bunların yanı sıra kendisini Türkçe öğretimine adanmış ve Türk dilinin benliğini kaybetmemesi için çok sayıda çalışma yapmıştır...”

İnanışlardan bahsetmesinden dolayı antropoloji, sosyoloji ve dinden yararlanıldığını gösteren ifadeler şöyledir;

“...Kâbe, İslamiyet öncesinde de Araplar için kutsal sayılmaktaydı. Araplar, yılın belli bir döneminde Mekke'ye gelerek Kâbe'yi ziyaret ederdi. Puta tapmanın dışında insanların bir kısmı da Musevilik, Hıristiyanlık ve Mecusilik dinlerine inanmaktaydı.”

“İslamiyet puta tapmayı yasaklayarak Allah inancını getiriyordu.”

İpek Yolu ve Baharat Yolu gibi tarihteki önemli ticaret merkezlerinden ve konularından bahsedilirken ekonomi ve coğrafya bilimlerinden yararlanılmıştır. İfadeler şöyledir;

“İpek Yolu, Çin'in Şian şehrinde başlayıp Avrupa'ya kadar uzanan dünyaca ünlü bir ticaret yoludur... İpek Yolu'nu kullanan kervanlar, Şian şehrinde

hareket ederek Hazar Denizi'nin kuzeyine veya İran üzerinden hareketle Anadolu'ya ulaşırdı... Akdeniz veya Trakya üzerinden Avrupa'ya taşınırdı.”

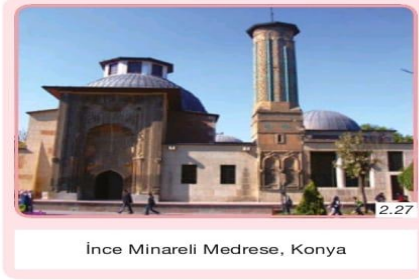
“Baharat Yolu, Hindistan'dan başlayarak Avrupa'ya kadar uzanan önemli bir ticaret yoludur. Bu yol sayesinde uzun yıllar boyunca Doğu'da üretilen baharatlar Batı'ya taşındı... Hindistan'dan yola çıkarılan baharatlar Aden Körfezi ve Basra Körfezi'nden Kızıldeniz'e ve Mısır'a, buradan da gemilerle Avrupa'ya taşınıyordu...”

Sanat tarihi ile ilgili olarak çeşitli eserlerin resimleri, hangi dönemde yapıldıkları bilgisi verilmiştir. İlgili örneklerden biri Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2

Türkiye Selçuklu Dönemi Eserleri²

edildi. Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese (Konya) (Görsel 2.27), Çifte Minareli Medrese (Erzurum) (Görsel 2.28), Ertokuş Medresesi (Isparta) bunlara örnektir. Bu dönemdeki ilk kütüphane Şemseddin Altun Apa tarafından Konya'da yaptırılan medresenin içinde bulunmaktadır. Medrese o dönemde insanlara eğitim hizmeti vermekteydi. Medreselerde Kur'an-ı Kerim, hadis, kelam ve fıkıh gibi dinî bilimlerin yanında matematik, tıp, felsefe gibi fen ve sosyal bilimler dersleri de okutulurdu. Buralarda eğitim alan insanlar Anadolu'nun yurt olarak benimsenmesi konusunda önemli katkılar sağladılar.

İnce Minareli Medrese, Konya

Çifte Minareli Medrese, Erzurum

Türkiye Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen darüşşifa veya şifahane olarak bilinen mimari yapılar insanlara sağlık alanında hizmet vermektedir. Alaeddin Keykubat Darüşşifası (Konya), Gevher Nesibe Darüşşifası (Kayseri), Torumtay Darüşşifası (Amasya) (Görsel 2.29) bunlara örnektir.

Torumtay Darüşşifası, Amasya

Döner Kümbet, Kayseri

Türbe ve kümbetler bu dönemde yapılmış önemli mimari eserlerdir. Bu yapılar birer anıt mezardır. Türbe ve kümbetler tek başına bir eser olarak yapılabildiği gibi cami ve medreselerle beraber de inşa edilmiştir. Mevlana Türbesi (Konya) ve Döner Kümbet (Kayseri) (Görsel 2.30) bu yapılarla örnektir.

² 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, s. 64'ten alınmıştır.

Toplum yapısı, insan davranışları ve ekonomik faaliyetlerden bahsedilmesinden dolayı sosyoloji, antropoloji ve ekonomiden yararlanıldığına dair ifadeler şöyledir;

“Arap Yarımadası’nda insanlar genelde yerleşik bir hayat sürerdi. Şehirlerde yaşayan insanlar tarım ve ticaretle uğraşırdı. Göçebe hayat süren... bedeviler hayvancılıkla uğraşırdı... Erkek çocukları önemliyken kız çocuklarına değer verilmezdi... Kabileler arasında kan davaları yaygındı. Halk hürler ve köleler olarak ayrılırdı...”

“Türkler, demir madenini işleyerek çeşitli eşyalar ve silahlar yaparlardı. Kılıç, ok ve yay Orta Asya Türklerinin hayatında önemli bir yer tutardı. Hayvancılık, en önemli geçim kaynaklarıydı. Atı evcilleştirerek hem günlük hayatlarında hem de savaşlarda kullanırlardı...”

Devlet yönetimi ile ilgili açıklamalarda siyasetten yararlanıldığına dair ifadeler şöyledir;

“Karahanlılar, Orta Asya Türk devletlerinde olduğu gibi yönetimde doğu ve batı olmak üzere ikili yönetim esasını benimsediler. Devlet işlerinin görüşüldüğü yer, İslamiyet’in kabulüyle beraber “divan” olarak adlandırıldı.”

Felsefe bilimine katkı yapan önemli filozoflardan bahsedilerek felsefeden yararlanılmıştır. İlgili ifadeler şöyledir;

“Felsefe biliminde görüş belirten kişilere ise filozof adı verilir. Filozoflar, yaşamın amacını, sınırlarını ve varoluş sebebini açıklamaya çalışırlar. Sokrates (Sokrat), Platon, Konfüçyüs (Konfüçyüz), Aristoteles (Aristo), Farabi, İbn-i Sina, Rene Descartes (Rön Dekart) dünya çapında bilinen filozoflardandır.”

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ile İlgili Sonuçlar

Tablo 4’te 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları ele alınırken yararlanan sosyal bilimler verilmiştir.

Tablo 4

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler

Ders Kitapları	Sosyal Bilimler	Frekans
7. Sınıf	Edebiyat (19), Sanat Tarihi (8), Sosyoloji (8), Siyaset (4), Ekonomi (3), Coğrafya (2), Hukuk (2), Antropoloji (2)	48

Tablo 3 incelendiğinde edebiyattan 19, sosyolojiden 8, sanat tarihinden 8, siyasetten 4, ekonomiden 3, coğrafya, hukuk ve antropolojiden ise 2’şer kez bahsedildiği açıktır. Buna göre en çok edebiyat ve sosyolojiden yararlanıldığı görülmektedir.

Rönesans başlıklı konu anlatılırken yine edebiyatın bir türü olan biyografi kullanılmıştır. Dolayısıyla konu anlatılırken edebiyattan yararlanılmıştır. Örneğin;

“İtalyan Leonardo da Vinci Rönesans döneminde yetişen sanatçılar içinde özel bir yere sahiptir. Da Vinci; ressam, heykeltıraş, mucit, müzisyen ve mimardır. İnsan bedeni üzerinde incelemeler yapan Da Vinci, uçma makinesi, denizaltı, helikopter gibi pek çok araç tasarımı gerçekleştirdi...”

Seyyahların gözüyle Osmanlı başlıklı konuda Osmanlı Devleti’nin kültür, sanat ve estetik anlayışı ile ilgili bilgi aktarılırken hem edebi eserlerden seyahatnameler kullanılmış hem de sosyoloji ve antropoloji biliminden yararlanılmıştır. Aşağıda örnekler verilmiştir.

“Bela Horvath “Anadolu 1913” adlı eserinden: Her yaylada bir misafir odası, daha doğrusu tek bir odandan oluşan ayrı bir ev var. Burası misafirler için ayrılıyor... Uzaktan kervanımızı fark eden yayla sakinleri odayı süpürmüş, su getirmiş ve minder sermişler...”

“Jean Thevenot “1655-1656’da Türkiye” adlı eserinden: Türkler, vücudu temiz tutmak için olduğu kadar sağlık için de sık sık hamama giderler. Bu sebeple bu ülkede birçok güzel hamam vardır. Hepsi de aynı tarzda yapılmışlardır...”

“Ogier Ghislain De Busbecq “Türkiye’yi Böyle Gördüm” adlı eserinden: Türkler obur değillerdir. Gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkündürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar. Yoğurt bir çeşit ekşimiş süttür...”

Türk İslam medeniyetinde bilginler konusunun anlatımında biyografiye yer verildiğinden edebiyattan, Avrupa’daki keşifler konusunun anlatımında coğrafyadan, özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısı adlı konunun anlatımında da hukuktan yararlanılmıştır. Örneğin;

“El-Harezmi (ö.863?) coğrafya, astronomi ve matematik alanında çalışmalar yaparak kitap yazdı. Darü’l Hikme’nin yöneticiliğini yaptı. Matematikğin bir dalı olan cebir biliminde yaptığı çalışmalar nedeniyle “cebirin babası” olarak tanındı. Hint rakamlarını inceleyerek “0” (sıfır) rakamını ilk defa kullandı.”

“...Kristof Colomb, Dünya'nın yuvarlak olduğunu düşünüyor ve batıya giderek Avrupa'nın doğusunda yer alan Hindistan'a ulaşabileceğini düşünüyordu. Kristof Colomb, 1492'de çıktığı yolculukta Hindistan'a ulaşmasa da Amerika kıtasına ulaştı. Magellan 1519'da Dünya'yı dolaşmak ve Dünya'nın yuvarlak olduğunu ispatlamak için yolculuğa çıktı...”

“Galilei ve Bruno gibi bilim adamlarının başına gelen bu üzücü olayların bir daha yaşanmaması için 19. Yüzyıldan itibaren devletler yasalarında ve uluslararası sözleşmelerde özgür düşüncüyü güvence altına alacak düzenlemeler yaptılar. İşte bu konuda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki maddeler:”

“Madde 9 Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü; 1. Herkes düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir...”

Osmanlı Devleti'nin kuruluş politikası, toplumu idare etmeden uyguladığı yöntem ve taht kavgalarına değinilmesinden dolayı sosyolojiden ve siyaset biliminden, yararlandıdığı açıktır. Buna göre örnek ifadeler şöyledir;

“Ankara Savaşı'nda sonra Osmanlı Devleti parçalanmanın eşiğine geldi. Yıldırım Beyazid'in oğulları arasında “Fetret Devri” denilen ve 11 yıl devam eden taht mücadelesi başladı... Yıldırım Beyazid'in oğullarından Çelebi Mehmet, Fetret Devri'ne son verdi, devleti topladı.”

“...Osmanlı, kısa süre içerisinde Bizans İmparatorluğu'na ve Avrupa'daki devletlere karşı önemli zaferler kazanana güçlü bir siyasi güç haline geldi... Ertuğrul Gazi'den itibaren Osmanlı sultanları gaza ve cihat anlayışına bağlı hareket ederek fetihler gerçekleştirdiler...”

“...Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında bulunan toplulukları inançlarına göre örgütleyip yönetmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurduğu bu sisteme “millet sistemi” denilmiştir. Millet, günümüzdeki, anlamından farklı olarak aynı inanca bağlı toplulukları ifade etmek için kullanılmıştır...”

Ekonomi ve sosyal hayat adlı beşinci üniteye yer alan toprak ana konusunun anlatımında, toplumsal yapıdan bahsedilmesi sosyolojiden, Hammurabi kanunlarından örnek sunulması hukuktan ve toprağın işlenişinin ele alınması ekonomiden yararlandığını gösterir. Örnekler şöyledir;

“Tarih öncesi dönemde toprağın işlenmesi, ekilebilir alanların çoğalması, tarıma dayalı yeni bir yaşam biçiminin başlaması beraberinde yerleşik hayata

geçışı getirmiştir. Zamanla bir arada yaşama tecrübesi edinen insanlar önce küçük toplulukları, sonra köyleri daha sonra da şehirleri oluşturmuşlardır.”

“... Hammurabi Kanunları’ndan alınmıştır: Eğer bir kişi işlemek üzere bir tarlayı teslim alır ve o tarladan hiçbir mahsul elde edemezse bu onun tarlada çalışmadığını ispatlar ve bu kişi, komşusunun yetiştirdiği kadar tahılı tarla sahibine teslim etmelidir. ”

“Ekonomik faaliyetlerin büyük oranda toprağa bağlı olduğu Orta Çağ Avrupa’da toprağın yönetimi senyör adı verilen soyluların elindeydi. Toprağın ekilip biçilmesi, arazilerin yönetilmesi için iki sistem uyguluyorlardı. Birincisi işçi çalıştırmaktı... İkincisi büyük toprak parçalarından küçük bir kısmını kendilerine ayırırlardı.”

Coğrafi keşifler anlatılırken, haritalar ile anlatım desteklenmiştir. Aşağıda şekilde bir harita verilmiştir. Öğrencilerin bu harita üzerinden bazı soruları cevaplamaları istenmiş, konunun coğrafya biliminden yardım alınarak anlaşılması hedeflenmiştir.

Şekil 3

Coğrafi Keşifler³

“Coğrafi keşifler sonucunda Amerika, Avustralya, Antarktika keşfedildi. Dünyanın düz değil yuvarlak olduğu kanıtlandı... Keşfedilen yerlerde yetişen domates, patates, mısır, kakao gibi ürünler dünyanın farklı yerlerinde de yetiştirilmeye başlandı... Keşfedilen yeraltı ve yerüstü kaynakları Avrupa’ya taşındı...”

Geçmişten günümüze üretim araçları konusunun anlatımında edebi bir esere yer verilmesi, sanayi devrimi ve bu devrimle ortaya çıkan toplum yapısından

³ 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, s. 62’den alınmıştır.

bahsedilmesi edebiyat, ekonomi ve sosyolojiden yararlanıldığını gösterir. Örnekler şöyledir;

“Alphonse Daudet “Değirmenimden Mektuplar” adlı eseri: Ah efendim, eskiden bizim memleket bugünkü gibi ölü, sesi kısılmış bir yer değildi. Eskiden burada değirmencilik öyle işlek bir sanattı ki çepeçevre on ferahlık yerden çiftçiler öğütülecek buğdayı bize getirirlerdi. Köyü saran tepeler...”

“Üretim teknolojilerindeki gelişmeler kas gücüne duyulan ihtiyacı azalttı... Çok çalışıp az kazanan işçi sınıfı doğdu... Tarımda makineleşme sonucu insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması ve sanayileşmenin artması sonucunda köyden kente göç hızlandı...”

“...Sanayi İnkılabı adı verilen bu gelişme 18. Yüzyıl sonlarında İngiltere’de başladı, zamanla Avrupa’ya ve dünyaya yayıldı. Sanayi İnkılabı sonucu şehirlerde çok sayıda fabrika kuruldu. Üretimde büyük artış oldu. Şehirler hızla artan fabrikaların işçi ihtiyacı nedeniyle göç alarak büyüdü...”

Kitapta birçok tarihi eserin görsellerine ve bunların bilgisine yer verilmiş, dolayısıyla sanat tarihinden yararlanılmıştır. İlgili örneklerden biri şekil 4’de sunulmuştur.

Şekil 4

III. Ahmet Çeşmesi⁴

Ayasofya'nın yanına Avrupa mimarisi etkisiyle Lale Devri'nde inşa edilen III. Ahmet Çeşmesi

Sosyal hayatta vakıfların yeri konusunun anlatımında insan ilişkilerine değinildiğinden sosyolojiden yararlanılmıştır. İfade şöyledir;

⁴ 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, s. 72’den alınmıştır.

“Bir yardımlaşma ve dayanışma aracı olan sadaka taşlarının Osmanlı Devleti’nin sosyal hayatında önemli yeri vardı. Sadaka taşları ince düşünülmüş bir yardım vasıtası idi ki o taşa uzatılan elin oraya yardım koymak için mi yoksa yardım almak için mi girdiğini bilemezsiniz...”

Meslek edindiren kurumlar konusunun anlatımında bir esnaf örgütlenmesi olan Ahi teşkilatına yer verilmesi ekonomiden ve İbn-i Batuta’nın seyahatnamesinden bir kesit verilmesi de edebiyattan yararlandığını göstermektedir. Örnekler aşağıdadır;

“Ahi Teşkilatı, üyelerinin meslek etiği kazanmasına çok önem verirdi. Ahiler her biri bir meslek dalında çırak-kalfa-usta-pir hiyerarşisi içinde çalışırlar, çalışırken de eğitim alırlardı... Ahiler her biri önemli sorumluluk gerektiren bu ilkeleri öğrenmekle kalmamışlar, kaliteli mal üretilmesine... büyük önem vermişlerdir...”

“İbn-i Batuta “Büyük Dünya Seyahatnamesi” adlı eserinden: Türkmenlerin yaşadığı her vilayette, her şehirde ve her köyde bulunan Ahiler bekâr ve sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir tür cemiyettir. Memleketlerine gelen yabancılara yakın bir ilgi gösterir, onların yiyecek ve içeceklerini temin ederler...”

Yaşayan demokrasi adlı ünitedeki konuların anlatımında devlet idaresinden bahsedilmesi, Cumhuriyet’in ilanına değinilmesi ve Türk kadınları ile ilgili edebi bir esere yer verilmesi siyaset ve edebiyattan yararlandığını gösterir. Örnekler aşağıda verilmiştir.

“... Ülke hükümdarın ve ailesinin ortak malı sayılırdı. Hükümdarlar yönetme ve egemenlik hakkını Tanrı’dan aldıklarına inanırlardı. Bu duruma “kut alma” denirdi. Hükümdarın ailesindeki erkek çocuklar da bu hakka sahipti...”

“Mustafa kemal Paşa, yönetim biçiminin adının konması ve devlet yönetimindeki sorunların giderilmesi için cumhuriyetin ilanı çalışmalarına başladı. 28 Ekim 1923 akşamı yakın arkadaşları ile bir araya geldi. Ertesi gün cumhuriyeti ilan etme kararı aldılar. 29 Ekim 1923 günü...”

“Gönül Bakay “Günümüz Türk Kadınlarından Başarı Öyküleri” adlı eserinden: Mustafa kemal 1934 yılında Türk kadınlarının seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarından sonra nüfusu 16 milyon olan o günlerin Türkiye’sinde 40 kadın milletvekili adayı olmasını istedi...”

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ders kitapları hem öğretmenler hem de öğrenciler için ders materyali olarak oldukça önemlidir. Söz konusu dersin öğrencilere aktarılmasında, dersin ve programın hedeflerine ulaşmasında en önemli araçlardan biridir. Copeaux (2000) insanların çoğunun ilk ve ortaöğretimde aldıkları tarih dersleri sayesinde genel bir tarih bilgisine sahip olduklarını bu anlamda ders kitaplarının birincil kaynak olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmada etkili vatandaş yetiştirme gayesi bulunan Sosyal bilgiler dersinin 5. 6. ve 7. sınıflarda okutulan ders kitaplarındaki tarih konuları Annales Ekolü çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre tarih konuları ele alınırken en çok yararlanan sosyal bilimlerden biri arkeolojidir. Özellikle maarif modeline göre hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabında daha ayrıntılı olmak üzere 5. Sınıf, 6. Sınıf ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında antik kentlere, ören yerlerine, kazılara ve kazılarda çıkarılan eserlere yer verildiği tespit edilmiştir. Öner vd. (2015) araştırmalarında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin arkeoloji ile ilgili konuların verilmesinin öğrencilerde tarihi eserleri koruma bilinci geliştireceğini, öğrencilerin geçmişi anlamasına yardım edeceğini ve geçmiş ile bugünü kıyaslama becerisi kazanacaklarını, bilgileri somutlaştırabilecekleri için kalıcı öğrenmenin sağlanacağını düşündükleri sonucuna ulaşmıştır.

Coğrafya da tarih konularının anlatımında öne çıkan sosyal bilimlerden biridir. 5.,6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kurulan uygarlıkların ve devletlerin konumları, fetihlerle genişletilen topraklar, coğrafi keşifler haritalarla sunulmuş, anlatım zenginleştirilmiştir. Ulusoy ve Gülüm (2009) çalışmalarında tarih ve coğrafya konuları işlenirken harita gibi görsel materyallerin kullanılmasının yazılı materyalden daha etkili olacağını ileri sürmektedir. Duman (2011) yaptığı çalışmada harita kullanımının hem öğrenciyi güdülediği hem de dersi daha iyi anladığı sonucuna ulaşmıştır. İncekara ve Kantürk (2010) çalışmalarında derslerde harita kullanmanın derste ve sosyal hayattaki başarıyı arttırdığını ortaya koymuştur.

Sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde tarih konularının anlatımında edebiyattan seyahatname, destanlar, ilk Türk-İslam eserleri ve tarihe damga vuran kişilerin biyografileri verilerek yararlanıldığı görülmüştür. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tarihe damgasını vuran bilim insanlarının hayatı edebiyatın bir türü olan biyografi kullanılarak verilmiştir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında bilim insanlarının çalışmaları aktarılırken edebiyatın biyografi türü kullanılmıştır. Altun ve Tarhan (2018) çalışmasında bilim insanlarının yaptıkları keşiflerle birlikte kısa biyografilerine yer verildiğini tespit etmiştir. Yine 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders

kitabında destanlara ve ilk Türk-İslam eserlerine yer verilerek anlatım yapıldığı tespit edilmiştir. Eğitim alanında önemli bir isim olan Sohann Friedrich Herbart, daha 19. yüzyılın başlarında öğretmenlerin tarihi konuları anlatırken edebiyatla ilişkilendirmesi gerektiğini söylemiştir (Doğanay, 2003). 7. Sınıf Sosyal bilgiler kitabında da Rönesans başlıklı konu anlatılırken yine edebiyatın bir türü olan biyografi kullanılmıştır. Seyyahların gözüyle Osmanlı başlıklı konuda edebi eserlerden seyahatnamelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Erol (2012) çalışmasında edebi eserlerin tarih öğretmek gibi bir görevi olmasa da tarihi anlama ve sevdirmeye anlamında önemli bir rolü olduğundan bahsetmekte, tarihi bir olay ya da şahsiyetin edebi eserlerle ilgi çekeceğini söylemektedir.

Sanat tarihi alanında tarihi eserler, genellikle görsel olarak verilmiş, hangi dönemde yapıldığına değinilmiştir. Bu anlamda köprü, cami, medrese, külliye, türbe, saray, hamam, çeşme, hisar örnekleri 5., 6., ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kendine yer bulmuştur. Akhan (2013) öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada tarih konularının öğretiminde sanat konularının destekleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih konularının anlatımında geçmişteki insanların yaşayışları, inanışları, toplum yapısı ile ilgili bilgi aktarılırken sosyoloji ve antropolojiden yararlanıldığı tespit edilmiştir. 5. Sınıf kitaplarında ilk yerleşim yerlerinde, Anadolu ve Mezopotamya'da kurulan ilk uygarlıklarda; 6. sınıfta ilk Türk devletlerinde, İslam devletlerinde, Selçuklu Devleti'nde; 7. sınıfta Osmanlı Devleti'nde insanların yaşayışları, gündelik uğraşları, inanışları, toplum yapısı verilmiştir. Yıldız ve Koçoğlu (2015) Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada Sosyal bilgiler dersi işlenirken, bireye birlikte yaşama arzusu, aidiyet hissi ve empati becerisi kazandırmada sosyoloji disiplinine ait konulara mutlaka yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Turan ve Azak (2018) araştırmalarında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan antropoloji disiplininin özellikle kültürel antropoloji boyutuyla tarih konuları ile bağdaştırılarak ele alındığı sonucuna ulaşmıştır.

Ekonomi, tarih konularının anlatımında yararlanılan bir diğer sosyal bilimdir. 5. sınıf kitaplarında uygarlıkların ekonomik faaliyetleri, koloncilik faaliyetleri, Kral Yolu; 6. sınıfta İpek Yolu ve Baharat Yolu; 7. sınıfta Sanayi İnkılabı ve sömürgecilik faaliyetlerinden anlatımlar yapılmıştır. Hukuk, tarih konularının öğretiminde, ilk kanunlar ile demokrasi ve insan hakları konularında yararlanılan bir disiplin olmuştur. 5. sınıflarda Sümer kanunları, Babil kanunları, Frig yasaları; ilk Türk devletlerinde töre; 7. sınıfta demokrasi ve insan hakları ile ilgili gelişmeler verilmiştir. Tarih konularının anlatımında inanışlar verilirken din biliminden yararlanılmıştır. 5.

sınıflarda ilk uygarlıkların inançları; 6. sınıflarda Gök Tanrı inancı, İslamiyet örnekleriyle ele alınmıştır. 7. sınıf kitabında din biliminden yararlanıldığı tespit edilememiştir. Siyaset biliminden yararlanılması devletin yönetim tarzı ile ilgili olarak ele alınmıştır. Buna göre 5. sınıflarda uygarlıkların krallar tarafından yönetilmesi, Pankuş meclisi; 6. sınıflarda ilk Türk devletlerinde, Kut anlayışı; 7. sınıflarda Osmanlı veraset sistemi, demokrasinin gelişimi konularına yer verildiği tespit edilmiştir. Felsefe ve psikoloji disiplinleri kitaplarda daha kısıtlı yer bulmuştur. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında felsefe bilimine katkı yapan önemli filozoflardan bahsedilerek felsefeden yararlanılmıştır.

Bicford (2013) çalışmasında tarihsel içerikli konuların öğretiminde disiplinler arası yaklaşımın önemini vurgulamıştır. Şimşek (2008) "Tarih Derslerinde Bütünsel Öğrenme: Gestaltçı Yaklaşımdan Holistik Yaklaşımına Bir Bakış Denemesi" adlı çalışmasında bütünsel tarih öğrenme yaklaşımının tarih eğitiminde olumlu sonuçlar vereceğini ifade etmiştir. Böylelikle bireylerde kalıcı, anlamlı ve işlevsel bir öğrenme sağlanabilecektir. Bu sebeple tarih öğretim programlarının Annales Okulu'nunki gibi disiplinler arası bir yaklaşımla hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Kılıç (2019) "Tarih Öğretimi ve Coğrafya" adlı çalışmasında lise tarih programlarında yer alan konuların öğretilmesinde tarihe yardımcı bilim dallarından biri olan coğrafyanın nasıl kullanılacağı bununla birlikte coğrafya derslerinde de tarih biliminden nasıl yararlanılacağı konusunu ele almıştır. Buradan hareketle tarihin coğrafya, sosyoloji, ekonomi, felsefe, din, sanat vb. birçok disiplin ile ele alınarak öğretilmesinin kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesinde önemli olduğu sonucuna varmıştır. Akgün (2015) "Siyasi Tarih Eğitiminde Annales Okulu" adlı çalışmasında Annales Okulu tarzının siyasi tarih dersine sağlayacağı katkıları ele almıştır. Tarih eğitiminin merkezinde devlet, siyaset, toplum, ekonomi, coğrafya, edebiyat, demografik gelişmeler gibi bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalı ve analiz edilmelidir. Bu bağlamda Annales Okulu ve bu okulun kullandığı yöntemler siyasi tarih eğitim ve öğretiminde kullanılabilecek en iyi yoldur.

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının, Annales Okulu'nun da savunduğu gibi toplumsal, ekonomik, kültürel, coğrafi vb. pek çok disiplin ile aktarılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Bu çalışma çerçevesinde şu öneriler sıralanabilir:

- Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının anlatımında arkeoloji, sanat tarihi, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, edebiyat, ekonomi, siyaset biliminin yanı sıra hukuk, din, felsefe ve psikoloji bilimlerine de yer verilmelidir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının aktarımında Annales ekolünün de önemle üstünde durduğu sözlü ve yerel tarih çalışmaları arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçay, M. M. & Palaz, T. (2024). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 895-918. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/korkutataturkiyat/issue/84299/1458545>
- Akhan, N. E. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sanat Alguları ve Sanat Konularının Öğretimine Yönelik Görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, ss. 146-162. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/21642/232640>
- Aktaş, V., Tokmak, A. ve Kara, İ. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel sorunlar açısından incelenmesi: Fransa ve Türkiye örneği. *Öğretmen Eğitiminde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(3), ss. 266-289. <https://doi.org/10.29329/fjirte.2021.408.6>
- Altun, E. Ş. & Tarhan, M. (2018). Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bilim tarihi konularına yönelik bir değerlendirme. *International Journal of Field Education*, 4(2), ss. 111-127. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijofe/issue/40155/485218>
- Arslan, S. & Özpınar, İ. (2009). İlköğretim 6. sınıf matematik ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, ss. 97-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47955/606752>
- Atak, Z. & Turan, S. (2018). Sosyal bilgiler ders kitaplarında antropoloji ve sosyoloji disiplinlerine ait kavramların incelenmesi. *ResearchGate*, <https://www.researchgate.net/profile/Saim-Turan/publication/325036264>
- Azer, H. (2019). *7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Eğitim Yayıncılık ve Matbaacılık.
- Baş, B. (2003). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin türleri üzerine bir inceleme. *TÜBAR*, XIII, ss. 258-265. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16954/177012>
- Baş, K. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sanat kavramının ve sanat içerikli konuların incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(31), ss. 668-691. <https://mjer.inased.org/makale/1334>
- Batmaz, O. & Yurtbakan, E. (2023). İlkokul Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel miras unsurları açısından incelenmesi. *TEBD*, 21(1), 1-21. <https://doi.org/10.37217/tebd.1115153>
- Bicford, J. H. (2013). Initiating historical thinking in elementary schools. *Faculty Research and Creative Activity*, 8 (3), ss. 59-77. https://www.researchgate.net/publication/301627577_Initiating_Historical_Thinking_in_Elementary_Schools
- Braudel, F. (2020). *Tarih üzerine yazılar*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). 3. Basım, Doğu Batı Yayınları.
- Copeaux, E. (2000). *Tarih ders kitaplarında (1931 – 1993) Türk tarih tezinden Türk İslam sentezine*, (A. Berktaş, Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s:3.
- Çatak, M. (2015). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *EKEV, Akademi Dergisi*, 19(62), ss.69-94. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2569019>

- Çoban, O. & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505.
<https://www.academia.edu/58064685>
- Demir, Y. & Atasoy, E. (2018). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (2017) değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), ss.753-780.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/41838/505647>
- Doğanay, A. (2003). Edebiyat temelli sosyal bilgiler öğretimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11), ss. 35-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4367/59729>
- Dolmaz, M. & Metin, Ö. (2021). The place of history subjects in the social studies textbooks. *Turkish History Education Journal*, 10(1), ss. 88-114. <https://doi.org/10.17497/tuhed.898668>
- Duman, H. (2011). *Sosyal bilgiler eğitiminde harita kullanımı ve harita kullanımı konusunda öğretmen görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- EBSAM, (2024). *Ders kitaplarının değerler yönünden incelenmesi*. Araştırma Dizisi: 34. <https://www.ebs.org.tr/storage/publication/663a01e5d79ca1715077605>
- Erbudak, K. C. (2024). Türk eğitim tarihi için bir not: ilk ve orta okul sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihin sunumu. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 55, ss. 87-109. <https://www.academia.edu/122812569>
- Erol, K. (2012). Tarih- Edebiyat ilişkisi ve tarihî romanların tarih öğretimine katkısı. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(2), ss. 59-70. <https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423875341.pdf>
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *IJTASE*, 2(1), ss.7-26. <https://www.academia.edu/7883523>
- Gültekin, M. (2009). Sanat tarihi öğretiminde çağdaş yaklaşımlara ilişkin yazın taraması. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), ss. 103-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16689/173435>
- Iggers, G. G. (2000). *Bilimsel nesnellikten postmodernizme yirminci yüzyılda tarih yazımı*. (G. Çağalı Güven, Çev.). 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İncekara, S. ve Kantürk, G. (2010). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının haritalarla ilgili temel görüşleri ve harita kullanımına yönelik yaklaşımlar. *Marmara Coğrafya Dergisi*, ss. 240-257. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/468/3784>
- Kaçar, T. & Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 652-679. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/57323/738637>
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), ss.138-145. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442731>
- Kalaycı, N. & Baysal, S. B. (2019). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017- 2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), ss.106-129. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1014663>

- Karagözoğlu, N. (2020). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerlendirilmesi*. İksad Yayınevi.
- Keleş, T. & Beldağ, A. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının duyarlılık değeri bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi* 6(4), ss. 387-418. <https://ijiasos.penpublishing.net/files/7>
- Kılıçoğlu, G. (2015). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran (Edt.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss.3-16), Pegem Akademi.
- Koçoğlu, E. & Aydın, M. (2017). Alan uzmanlarına göre 2017 sosyal bilgiler programının 2005 programı çerçevesinde analizi. *International Journal of Social Science Research*, 6(1), ss.60-72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijssresearch/issue/33399/371664>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) öğretim programı*.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) öğretim programı*. <https://tyymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/sosyal-bilgiler-dersi>
- Ol, C. G. & Yılmaz, F. G. & Demirezer, H. & Polat, M. & Akpınar, M. & Evin, Ö. & Çelebi, T. S. & Yabansu, Y. (2024). *5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Korza Yayıncılık.
- Oğuz Haçat, S. & Demir, F. B. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, 49, ss. 4443-4466. <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.46733>
- Öner, G. & Kızılay N. & Yasa, A. (2015). Sosyal bilgilerde arkeoloji öğretimi üzerine sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (USBES Özel Sayısı I), 192-215. <https://www.researchgate.net/publication/290427876>
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Edt.), *Sosyal bilgiler öğretimi* (ss.3-19), Ankara: Pegem Akademi.
- Sağdıç, M. (2019). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde disiplinlerarası öğretim yaklaşımının tarihsel gelişimi. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(2), ss. 390-403. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i2.2121>
- Sönmez, Ö. F. & Kılıçoğlu, G. (2016). Değerlendirme boyutu ile sosyal bilgiler programları (1924-2005). *TÜBAD*, 1(1), ss.36-49. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubad/issue/52289/684191>
- Sözen, E. & Ada, S. (2018). 2005 ve 2018 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının (sbdöp) karşılaştırılması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(1), ss.53-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajeli/issue/38074/435781>
- Şahin, E. (2018). *5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Anadol Yayıncılık.
- Şahin, E. (2020). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Anadol Yayıncılık.
- Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırılması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(27), ss.461-487. <https://www.ijoess.com/Makaleler/1444509075>

- Topkaya, Y. & Coşkun, K. (2016). Küresel vatandaşlık bilinci üzerine sosyal bilgiler programında yer alan değerlerin etki boyutu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), ss.238-252).<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/227161>
- Tosh, J. (2005). *Tarihin peşinde*. (Ö. Arıkan Çev.). 2. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programının disiplinlerarası yapısının incelenmesi. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), ss.166-190.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jirss/issue/50816/629426>
- TÜBİTAK. (t.y.). ansiklopedi.tubitak.gov.tr sözlük. Erişim Aralık 19, 2024. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi>
- Ulusoy K. & K. Gülüm. (2009). Sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya konuları işlenirken öğretmenlerin materyal kullanma durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), ss. 85-99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59518/855943>
- Yalçın, A. & Akhan, N. E. (2019). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(3), ss.842-873. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akukeg/issue/46293/414578>
- Yalçın, A. & Güleç, S. (2022). Sosyal bilgiler ders kitapları "kültür ve miras" öğrenme alanında yer alan değerlerin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 35(3), ss. 741-762 <https://doi.org/10.19171/uefad.1181147>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H., (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 8. Baskı, Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H., (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 11. Baskı, Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, M. C. & Koçoğlu, E. (2015). Sosyal bilgiler dersinde, sosyoloji eğitimine ilişkin yer alan konulara yönelik öğretmen algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(52), ss. 012-022. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6166/82949>